

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2018

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 80

Memorandamo ena e na le maqephe a 26.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO****MAJAKANE – T Leballo****TATAISO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Sebopelo le Tshebediso ya Puo

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehleng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa. Ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.
- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopelong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehalo di sebediswe ka nepo temeng.

Dikahare**Molaetsa wa thothokiso**

Molaetsa wa thothokiso ena ke ho kgalemela majakane hore a tlohele diketso tsa ona tse sa tsamaelaneng le tumelo ya ona. Tumelong ya bojakane re lebelletse hore batho ba itshware ho ya kamoo tumelo ya bona e batlang kateng. Thothokiso ena ke ya mofuta wa tomatso. Sethothokisi se kgalema boitshwaro ba majakane ka tsela e phoqang.

Karaburetso

Karaburetso ke tshebediso ya ditho tsa kutlo tse re thusang ho ba le kutlwisiso ya dintho tse re potapotileng le tse hole tseo re di bopelwang ke mongodi ka tshebediso ya ditshwantsho tse bonwang ka leihlo la moya.

Karaburetso ya pono e fumaneha meleng e latelang.

- Melathothokisong ya 1 le 2 ho sebedisitswe karaburetso ya pono. Sethothokisi se re bopela setshwantsho sa motho ya ikgohomosang a bile a tletse boiketsiso. Sena se hlakisa molaetsa wa hore motho ha e le modumedi ha a lokela ho ikgohomosetsa batho ba bang kaha tumelo ya hae ha e tsamaelane le boitshwaro bo jwalo.
- Melathothokisong ya 9 le 10 ho sebedisitswe karaburetso ya pono. Sethothokisi se re bopela setshwantsho sa hore dihele di emetse ho metsa bahetene. Molaetsa o totobalang meleng ena ke hore majakane ha a lokela ho nyefola batho bao ba reng ke bahetene le ho ba bolela kamoo ba tlang ho tjha diheleng kateng kaha ha ho motho ya tsebang ka tsa kamora lefu.

Karaburetso ya kutlo e fumanaha meleng e latelang.

- Meleng ya 3, 4 le 5 re fumana karaburetso ya kutlo. Sethothokisi se bontsha kamoo motho enwa a buang ka tse ntle empa a etsa tse mpe ka ho fetisisa. Molaetsa oo re o fumanang meleng ena ke ya hore motho o lokela ho etsa ho ya kamoo a buang kateng, e seng a etse se hanyetsanang le seo a se buang.
- Meleng ya 7 le 8 re fumana karaburetso ya kutlo. Mona sethothokisi se fetisa molaetsa wa hore badumedi ba bua ba bang hampe, mme ba ba bitsa bahetene, e leng ntho e sa nepahalang hoba kahlolo ha se ya rona.

[10]**Kabo ya matshwao:**

Motshwai a bale karabo kaofela a nto bekga karabo ya mohlahlobuwa kगतong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 5) ruburiking, makgetheng a 'Dikahare' le 'Sebopeho' le 'Tshebediso ya Puo'.

Ha mohlahlobuwa a sa araba ka tsela ya moqoqo, a lokodisitse dintlha tsa hae, a se fumantshwe kotlo, a se hulelwe matshwao. Motshwai a tshwaye ho ya kamoo mohlahlobuwa a arabileng kateng.

Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso ya bokgoni ho ya ka kgato eo. Motshwai a ele hloko hore tlhaloso ya kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlahlobuwa. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 2**MAHLOMOLA A AFRIKA – T Leballo**

- 2.1 Tjepa. ✓ (1)
- 2.2 Sehalo se tetebetseng, se bontshang ho hlomoha. ✓ (1)
- 2.3 Temanathothokisong ya 3 sethothokisi se boledisa botle le ho boheha ha Afrika, mme ho ya 4 se boledisa mathata a fumanwang ka hara Afrika. ✓ ✓ (2)
- 2.4 Ka sepheo sa ho neheletsana ka mohopolo o hlahosang hore bobedi bana le bomme ba ne ba lla selo se bohloko. ✓ (2)
- 2.5 Mothofatso o matlafatsa moelelo wa molathothokiso ona ka tsela ya hore o hlakisa boholo ba Afrika le bongata ba baahi ba naha ena. ✓ ✓ (2)
- 2.6 E, sehlooho se nyallana le thothokiso hobane thothokiso e totobatsa dilo le mahlomola a fumanwang ka hara naha ka baka la komello le tlala ya sekoboto tse e aparetseng. ✓ ✓ (2)

[10]

POTSO YA 3**KA PENE LETSOHONG – TM Lekitlane**

- 3.1 Kanothata. ✓ (1)
- 3.2 Nka o tsholela masaakokometse wa makala ✓ (1)
- 3.3 E o hlakisa ka tsela ya hore sethothokisi ha se rate ho bua hohang ka molomo wa sona leha se na le ditaba tse ngata. ✓ ✓ (2)
- 3.4 E sebedisitswe ka sepheo sa ho qatsohisa mantswa 'a ka' hore a tle a toboketswe ho hlakisa ntlha ya hore maikutlo ao ke a mang. ✓ ✓ (2)
- 3.5 Maikutlo a bontshang ho ba motlotlo ka seo sethothokisi se kgonang ho se etsa ka letsoho la sona. ✓ ✓ (2)
- 3.6 Lentswe '*ahlamisa*' le thusa ho fetelletsa mohopolo wa ho bua haholo (ho ba lehehle) ka tsela e phoqang. ✓ ✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 4**SETSOKOTSANE – PM Ramathe**

- 4.1 Letlaburu. ✓ (1)
- 4.2 Le tobokotsa sehalo sa tshabo le ho tsoha. ✓ (1)
- 4.3 Moelelo wa molathothokiso ke ho bontsha bobbe ba setsokotsane se senyang ntle le qenehelo, mme phetapheto eo e toboketsa bobbe boo. ✓ ✓ (2)
- 4.4 Setsokotsane sa pheula matlakala ohle a neng a iponahatsa lebaleng sa ya ka ona. ✓ ✓ (2)
- 4.5 Setsokotsane se seholo se ile sa feresa motseng, mme dintho tse ngata tsa senyeha ka lebaka la sona. ✓ (2)
- 4.6 Sethothokiso se atlehile ho re bopela karaburetso ya pono thothokisong ena kaha se hlakisa setshwantsho seo setsokotsane se se etsang motseng, mme tshenyeho e bakwang ke sona, e a totobala. ✓ ✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 5**BA ILENG BA ILE – JG Mocoancoeng****TATAISO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Sebopelo le Tshebediso ya Puo

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehleng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa. Ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.
- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopelong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehlo di sebediswe ka nepo temeng.

Dikahare**Molaetsa wa thothokiso**

Sethothokisi se fetisa molaetsa ka tsela ya apostrofi moo bafu ba ileng ba shwela ntweng ya Hitlara, ba kgothatsang ba setseng hore ba tswelle pele ka bophelo hobane bona ba se ba iphomoletse, mme ha ho kamoo ba ka kgutlelang lefatsheng hape kateng.

Anastrofi

Anastrofi ke tshebediso ya mantswe thothokisong ka tlhahlamano eo e seng ya puo ya kamehla. Thothokiso ena ke ya kodiya-malla.

- Melathothokiso ya thothokiso ena e kgaba ka anastrofi hobane e hlahella ditemanathothokisong kaofela ntle le ya ho qetela. Yona e fumanwa melathothokisong ya 2, 7, 9, 11, 12, 13 le 18. Bohlokwa ba anastrofi meleng ena ke ho qatsohisa mantswe a mang a itseng, mme a tloswe moo a lokelang ho ba teng moleng ho a neha sefutho. Melathothokisong ya 2, 12, 13, 18 anastrofi e qatsohisa lentswe 'mahlabatheng'; 'dikgabiso'; 'ho lwana' le 'ka dipelo'. Moleng wa 2 molaetsa ke wa hore bafu bana ba patetswe hole le malapa a bona; moleng wa 12 molaetsa ke wa hore bahale bana ba ne ba sa sheba tlotlo kaha ho lwana e ne e le ona mosebetsi wa bona le (mola 13) le moleng wa 18 moo molaetsa e leng wa hore leha ba hloka-hetse ba haufi le beng ka bona ka dipelo.
- Molathothokisong wa 7 lentswe le qatsohisitsweng ke 'wetse'. Molaetsa o totobalang ke wa hore bothata bo se bo le teng Yuropa, mme masole a Aforika Borwa a lokela ho ya thusa.
- Molathothokisong wa 11 anastrofi e qatsohisa lentswe 'setumo'. Mona se hlakisa molaetsa wa hore masole a ne a lwana ka boitelo a sa lebella thoriso kapa ho tsejwa.

[10]

Kabo ya matshwao:

Motshwai a bale karabo kaofela a nto bekga karabo ya mohlahlobuwa kgatong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 5) ruburiking, makgetheng a 'Dikahare' le 'Sebopeho' le 'Tshebediso ya Puo'.

Ha mohlahlobuwa a sa araba ka tsela ya moqoqo, a lokodisitse dintlha tsa hae, a se fumantshwe kotlo, a se hulelwe matshwao. Motshwai a tshwaye ho ya kamoo mohlahlobuwa a arabileng ka teng.

Kgato e nngwe le e nngwe e na le tihaloso ya bokgoni ho ya ka kgato eo. Motshwai a ele hloko hore tihaloso ya kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlahlobuwa. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 6**KE NE NKA BALEHELA KAE? – KPD Maphalla**

- 6.1 Molathothokiso wa 1.(Eitse ha a se a papaetse, Mohahlaula)
Molathothokiso wa 4.(A itshetleha ka sefate, a sheba hodimo). ✓ (1)
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (1)
- 6.2 hweshetsa. ✓ (1)
- 6.3 E sebedisitswe ka sepheo sa ho qatsohisa mantswe '*borena bo sa feleng*' hore a tle a toboketswe ho hlakisa ntlha ya hore sethothokisi se thetsitswe, sa tshepiswa maemo a monate a sa feleng ke batho ba lefatshe. ✓ ✓ (2)
- 6.4 Bohlokwa ba lebotsi ke ho imakatsa le ho botsa potso e sa hlokeng karabo ho toboketsa ntlha ya hore sethothokisi se tseba moo se lokelang ho balehela teng, e leng ho Modimo. ✓ ✓ (2)
- 6.5 Motho ya mehwabadi ke ya fetileng mathateng lefatsheng le neng le ntse le mo tshepisa tse ntle tse kgolo ho lona. ✓ ✓ (2)
- 6.6 Sehlooho sa thothokiso se thusa ho toboketsa molaetsa wa hore o tlamehile ho tshepela le ho balehela ho Modimo ha o le mathateng hobane batho ba lefatshe ba ke ke ba o thusa feela ba ka mpa ba o thetsa. ✓ ✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 7**EXODA – JG Mocoancoeng**

- 7.1 E hokahanya melathothokiso le ho hlakisa moelelo wa hore sethothokisi se thabetse ho finyella fatsheng la boiketlo. ✓ ✓ (2)
- 7.2
- Egepeta e emetse bokgoba.
  - Egepeta e emetse tlhekefetso.
  - Egepeta e emetse kगतello. ✓ (1)
- [Tshwaya e le nngwe feela]**
- 7.3 Thothokiso e bua ka hore batho ba neng ba hatelletswe ba lokela ho intsha bokgobeng ka tsela ya ho ruteha. ✓ ✓ (2)
- 7.4 Ke ho thoholetsa MaAfrika borwa hore a hahamalle pele thutong a se hetle morao. ✓ (2)
- 7.5 Sehalo sa ho ba motlotlo. ✓ (1)
- 7.6 E, se atlehile hobane Maafrika a tshwantshwa le bana ba lseraele ba neng ba tlohe tlasa kगतello ya BaEgepeta, mme ba fumana tokoloho, mme le Maafrika a se a e fumane ka ho tswa bokgobeng ba kगतello. ✓ ✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 8**O WA KA KE WA HAO – KPD Maphalla**

- 8.1 Ke 'seemeng'. ✓ (1)
- 8.2 Ke ho fokotsa bolelele ba molathothokiso ka sepheo sa ho eketsa sefutho sa lentswe lena 'kgohola' le ho hatella botebo ba maikutlo a lerato. ✓ ✓ (2)
- 8.3 Thothokiso ena e totobatsa boholo ba lerato le boitelo ba moratuwa ba ho feta mathateng ka baka la lerato leo. ✓ ✓ (2)
- 8.4 Sehalo se hlahellang thothokisong ena ke sa boikokobetso. ✓ (1)
- 8.5 Ke maikutlo a qenehelo. Sethothokisi se utlwahatsa boitelo boo se nang le bona ka baka la lerato leo se ratang moratuwa sa sona ka lona. ✓ ✓ (2)
- 8.6 Phororo ke metsi a fokolang a theohang a sa kgaotse ha sekgohola sona e le metsi a mangata a tlang ka sekgahla, mme a hohola sohle se tseleng ya sona. Mantswe ana a sebedisitswe ho bontsha boholo le botebo ba lerato le sa feleng leo sethothokisi se nang le lona ho moratuwa wa sona. ✓ ✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 9**IKELETSE – KPD Maphalla**

- 9.1 Se sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa moelelo wa hore marumo ana ao ho buuwang ka ona ke bora bo rerilweng ke ba iketsang motswalle wa motho. ✓✓ (2)
- 9.2 Thibasela. ✓ (1)
- 9.3 Ho bopela mmadi setshwantsho sa maraba ao batho ba a tjhehelang ba bang. ✓✓ (2)
- 9.4 Sehalo se eletsang motho. ✓ (1)
- 9.5 Sethothokisi se ruta motho hore a dule a le hlwahlwa a bile a ela ntho e nngwe le e nngwe hloko hore a tsebe ho hlola mathata a lefatshe lena. ✓✓ (2)
- 9.6 Ho bontsha phapano pakeng tsa metswalle ya sebele e suthileng hanyane feela pela sethothokisi (kgwetjhile) papisong le metswalle ka kakaretso e balehileng ho tu! pela sethothokisi. (phaphathehile). ✓✓ (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE	5–6	4	3	2	0–1
Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.	-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhehetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	-O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhehetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitweng ho tshhehetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tshheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitweng ho tshhehetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshhehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.
MATSHWAO A 6					
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	4	3	2	1	0–1
Sebopeliso, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshhebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitweng	-Sebopeliso se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utlollotse hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshhebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.	-Sebopeliso ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang, -Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang. -Tshhebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.	-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeliso. -Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyehang, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshhebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.	-Sebopeliso se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse loketseng.	-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshhebediso ya puo le setaele se fosahetseng.
MATSHWAO A 4					

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwai a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

PALE**POTSO YA 10: POTSO E TELELE YA MOQOQO****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****Ho hloka boikarabelo ha Tseleng**

Kgohlano eo re e fumanang boholo ke ya kantle. Ho hloka boikarabelo ha Tseleng ho thusitse ho ntshetsa kgohlano ena pele ka mokgwa ona:

- Tseleng o ile a utswetsa Tsietsi diaparo tsa sepetlele hore a kgone ho phonyoha dinaleng tsa sepolesa. Sena se ntshetsa pele kgohlano ka tsela ya hore mapolesa a dula a le mohlaleng wa hae le Tsietsi kamehla.
- O ile a tlohela mosebetsi o motle wa booki, mme sena sa etsa hore ba sotlehe mmoho le Tsietsi, ba hloke tjelele. Sena se hodisa kgohlano pakeng tsa bona le setjhaba le pakeng tsa bona le mapolesa hobane hohle moo ba tsamayang teng ba dula ba loha maqheka a ho nkela batho tjelele ya bona jwalo kaha ba ile ba nkela monnamoholo wa ngaka tjelele ya hae, mme sepolesa le sona se dula se ba beile merebele.
- Ho e na le hore a dule lapeng, o tsekelaka le Tsietsi hohle mona, hoo qetellong a ileng a nkela Tadimo Letotolo bese eo a neng a e kganna, mme sena sa eketsa letooto la diqoso tsa bona le sepolesa.
- Bakeng sa hore ha a se a na le ngwana a dule hae a mo hodise, o qwaketsana le lemulwana la Mohanuwa morung kwana a ntse a mo pepile. O beha bophelo ba ngwana kotsing. O a thungwa, o a shwa.

[25]**POTSO YA 11: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

- 11.1 Ba qositswe ke lephako ho tla moketeng. ✓ (1)
- 11.2 Ke ka lebaka la hobane Tsietsi o ne a balehile ditlamong tsa sepolesa kamora ho thunya Kotsi. ✓ (1)
- 11.3 O ne a befile hobane Tsietsi o ile a hana kopo ya hae ya hore ba kgutlelane e be baratani hape. ✓ (1)
- 11.4 Ke hobane o batla ho bontsha hore ka dinako tse ding batho ba ye ba nahane eka ba bohlale ho feta bohle empa o fumane ba wela habonolo ka hara ditsietsi ✓ (Monna wa lehehle o ile a nkeha ke Tseleng athe o tla nkelwa koloi ya hae ke Tsietsi le Tseleng, mme yena a iphumane a dutse kamorao veneng ya hae). ✓ ✓ (3)
- 11.5 Motjhesi ke tlhalentlhajana, o nka dithaha sehlopha. Monnamoholo ke leqitolo, ebile o botsotsi hobane o ne a batla ho qhekanyetsa boTsietsi a sa batle ho ba lefa. ✓ ✓ (2)

- 11.6 Tsietsi ha a tllilo lata kotjana ya ntatae ba ile ba lwana le malomae Kotsi, mme a qetella a thuntse Kotsi seropeng, mme sena se entse hore le yena a thungwe ke sepolesa yaba o a tshwarwa. ✓ ✓ (2)
- 11.7 Tseleng o ile a tlohela mosebetsi a wela tseleng, a tsamaya le Tsietsi a sa tsebe le moo a tlang ho fella teng a ba a qetella a shwetse morung moo a ileng a bolawa ke lemulwana la Mohanuwa. ✓ ✓ (2)
- 11.8 Ke Tsietsi. ✓ (1)
- 11.9 Ke ya hore motho eo Tsietsi a neng a tllile ho yena ho tla mmolaya, o ile a bolaya kgarebe ya hae e leng Tseleng kgalenyana kwana. ✓ (1)
- 11.10 Mothipoloho o hlahella moo Tsietsi a neng a seng a thuntshe Sekama Mollollope yaba ha a balehe. ✓ Ke mothipoloho hobane kamora tsena tsohle kgohlano ha e sa tswela pele feela diketsahalo di lebisa pheletsong. ✓ ✓ (3)
- 11.11 Sehlooho se thusa ka tsela ya hore se matlafatsa mookotaba wa buka eo ho yona ngwana a ileng a hloka hallwa ke batswadi, ha a botsa ka bona o ne a laelwa hore a botse lebitla hore ho etsahetseng ka batswadi ba hae. ✓ ✓ (2)
- 11.12 Tjhe, ha ho jwalo. Bobe bo entsweng ke ba ha Kotsi bo sentse kelello ya Tsietsi ba mo fetola mmolai, mme ha a ka a hlola a fumana mafa a hae ao a a sietsweng ke ntatae. ✓ ✓ (2)
- 11.13 E entse hore Tsietsi a tlale moya wa boiphethetso a bolaye babolayi bohle ba Tseleng e le hona ho phethisa seo a ileng a se tshepisa Tseleng. ✓ ✓ (2)
- 11.14 Ke mophetwa ya tjitja. ✓ Ke motho ya fetofetohang, batho ba mo tseba e le mohlanka wa Modimo ya etsang botle, ha a le sekgukgung o etsa tse mpe. ✓ (2)

(2)
[25]

POTSO YA 12: POTSO E TELELE YA MOQOQO**DIEPOLLO – T Seema****Bomenemene ba Dikenkeng**

Kgohlano eo re e fumanang boholo ke ya kantle. Ho ba le bomenemene ha Dikenkeng ho thusitse ho ntshetsa kgohlano ena pele ka mokgwa ona:

- Dikenkeng o ile a tshireletsa Diepollo nakong eo a neng a fetotse lenane la bakudi a le isitse ha Van Wyk Priters. Sena se ile sa eketsa kgohlano pakeng tsa sepolesa le Diepollo ka hore se kenngwe lenaneng la diqoso leo sepolesa se neng se ntse se le rala bakeng sa ho tshwara Diepollo.
- Dikenkeng e ne e le kgarebe ya Moses eo e neng e le mpimpi ya sepolesa. Dikenkeng o ne a anya Diepollo leleme ebe o thothela mohlankana wa hae ditaba tseo. Mohlankana eo wa hae o ne a di isa sepoleseng. Sena se ne se baka kgohlano pakeng tsa Diepollo le sepolesa, mme sepolesa se ne se dula se phenyekolla lapeng ha Diepollo se nahana hore se tla fumana mohlala wa hore Zeblon Ramokgopa o ipatile hokae.
- Mohlang Diepollo a neng a ilo batla mmae Rammolutsi o ile a kopana le Dikenkeng ya ileng a mmotsa hore o ya kae. Diepollo a mmolella hore o ya Rammolutsi. Dikenkeng a fetisetsa ditaba tseo sepoleseng mme kamora moo, Diepollo a bona mapolesa a se a fihla a mo tshwara, a hlola dibeke tse pedi tjhankaneng.

[25]**POTSO YA 13: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****DIEPOLLO – T Seema**

- 13.1 Pontsho e ne e molamo wa Diepollo. ✓ (1)
- 13.2 Pontsho o ne a ikakgetse ka setotswana mokgatlong wa dipolotiki o neng o sa dumellwa mehleng eo. ✓ ✓ (1)
- 13.3 Batho ba neng ba dula lehaeng la maqheku ba ne ba sa rate molamo wa hae Pontsho kaha a ne a fihla bosiu, mme a dula a ba hlodiya ka ho bula mamati. ✓ ✓ (2)
- 13.4 Ka sepheo sa ho bontsha hore leeme le kgethollo tsa nako eo di ne di le mpe hakae, mme di ne di ka kenya motho tsietsing a sa etsa letho. ✓ Mapolesa a ne a nahana hore Kotsuwopo o bolailwe ke batho ba batsho athe o bolailwe ke makgowa a habo. ✓ ✓ (3)
- 13.5 Theko o ne a le meharo a shebile dikgomo a sa natse bokamoso ba Diepollo. Leemisa o ne a le lerato, a thusa Diepollo ho ntshetsa dithuto tsa hae pele ka tjhelete eo a e fumanang ha a rekisa dikgomo tse siilweng ke ntata Diepollo. ✓ ✓ (2)
- 13.6 Ho fihla ha Pontsho ho bakile tharahana kaha nako e kgolo le e nyane mapolesa a ne a shebisa ntlo ya Diepollo hodimo a batlana le bopaki ba hore ebe Zeblon ngwanabo Pontsho o hokae/Mapolesa a ne a nahana hore Pontsho a ka tshwana a bolela hore Zeblon o ipatile kae. ✓ ✓ (2)

- 13.7 Lebitso la Dikenkeng le bolela mathata. Mona re bona Dikenkeng a kenya Diepollo mathateng hobane nako le nako ha Diepollo a qeta ho mo phetela ditaba tsa hae, yena o ne a di isa sepoleseng ka tshebediso ya mohlankana wa hae e leng mpimpi ya mapolesa. ✓ ✓ ✓ (3)
- 13.8 Diepollo o ne a tswa Lekokwaneng ✓ a ya Mahlwenyeng ho ilo batla bahabo. ✓ (2)
- 13.9 Mmapelepele o ne a sa rate ha monna a rekisa dikgomo tsa ntata Diepollo bakeng sa ho lefella dithuto tsa Diepollo. ✓ (1)
- 13.10 Diepollo a ile a baleha lapeng kamora ho utlwa hore o tlo nyadiswa monnamoholo Mothofeela, ✓ mme ditlamorao tsa sena ke hore o ile a qetella a fumane lapeng habo moo a tswalwang teng. ✓ (2)
- 13.11 E. Leha Diepollo a ile a fumana batswadi ba hae ba hloka hese ka bobedi, o ile a qetella a fumane bana ba habo kamora ho phaola ho ho lelele a batlana le ba habo. ✓
Tjhe, Diepollo ha a ka a hlola a fumana monna wa hae, Zeblon leha a ne a utlwetse ka ngaka ya methokgo hore a ka ba Standerton. ✓ (2)
- 13.12 E, di a nyallana. Motsana oo o tumme ka boloi le ketsahalo tsa bongaka tsa setso, mme sena ke sona se entseng hore e be e rehwe lebitso lena kaha ho kile ha phela ngaka e neng e le kotsi haholo motseng oo. ✓ ✓ (2)
- 13.13 Ke mophetwa ya sepapetlwa. ✓ Kamohelo eo a amohetseng Diepollo ka yona ebile e mofuthu, mme e entse hore Diepollo a batle a kwenehela morero wa hae wa ho batla batswadi ba hae.
Tumediso ya Diepollo ha a tloha ha nkgono ebile ntle kaha nkgono o ile a mo fa tlhahisoleseding e tlang ho mo thusa, a mo lefella ho ntate Masualle a ba a mo etsetsa mofao leha Diepollo a ne a batla ho thoba ha nkgono. ✓
- [Tshwaya mofuta wa mophetwa le tshehetso e le nngwe feela]** (2)

[25]

POTSO YA 14: POTSO E TELELE YA MOQOQO**MME – NP Maake****Ho ba mophetwa ya tjhitiya ha Diseko**

Mophetwa ya tjhitiya ke ya fetofetohang semelong sa hae ho ya ka maemo ao a iphumanang a le ho ona. Diseko le yena o ile a nna a fetoha semelong sa hae ka lebaka la maemo.

- Qalong re kopana le Diseko ya sa rateng batho ya bileng a sa rate le kgaitsemi ya monna wa hae e leng Mmateboho. Ha Mmateboho a ne a ilo kopela Mme bodulo ha Lesole, Diseko ha a ka a thabiswa ke seo. O ile a bontsha ho sa kgotsofale ha monna a ne a dumela hore Mme a ka tla dula phaposing e ka ntle moo ha hae.
- Taba e nngwe ke ya hore lapeng ha Diseko ho ne ho sa kenwe, le bana ba sa bapalle pela jarete ya hae. Ha bolo ya bana ba neng ba bapalla moo e ne e ka wela pela jarete ya hae, o ne a ba ja ka bohale, mme sena se ne se baka kgohlano pakeng tsa hae le baahi ba Sebokeng.
- Ha Mme a se a kulela lefu, Diseko o a mo leleka ha hae athe Mme o tla hloka hala. Sena se rotelletsa kgohlano hobane Bafokeng ba Matatiele ba ne ba sa thabiswa ke ho patelwa ha mosadi enwa lapeng la ngwana bona. Ba kenyetsa Mmateboho nyewe. Ka nako eo ke moo re bonang Diseko a fetoha semelong sa hae. A etsa mohlolo, a buella Mmateboho. Sena e ne e le mohlolo hobane re tseba a ne a sa rate Mmateboho. A hohlana hampe ka mantswe le Bafokeng hoo Bafokeng ba ileng ba itshwabela.
- A etsa poelano le Thollo eo ba neng ba sa utlwane hoo Thollo a ileng a ikwahlaya ka ho dumella kgohlano pakeng tsa mosadi wa hae le ba habo.

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake**

15.1 Ke ya hore Tsekiso a pepese tsa lengolo la hae ka ho mo araba ka molomo pela metswalle ya hae ya bashemane. ✓ ✓ (2)

15.2 Dikeledi o ile a bona Tsekiso le ngwanana e mong ba etswa ka dihlahlaneng, mme sena sa mo dula habohlako. ✓ ✓ (2)

[Tshwaya tse pedi feela]

15.3 Tomatso ya ha Diseko a tshela mobu lebitleng e supa bomenemene boo Diseko a neng a e na le bona hobane o ne a sa rate Mme ebile o ile a mo leleka nakong eo a neng a kula haholo feela kajeno ke yena ya mo felehetsang leetong la hae la ho qetela hantle. ✓ ✓ (2)

15.4 Mmisi Lekena o ne a lokile a le pelokeletsi mme re bona sena ha a ne a eletsa Dikeledi mabapi le lenyalo a bile a kgalema ba neng ba soma Dikeledi. ✓ Mme le yena o ne a le pelokeletsi mme re bona sena moo a thusang baahi ba Sebokeng ka ho alafa bana ba nang le kokwana a bile a kgona ho bontsha Diseko bohlokwa ba phedisano. ✓ (2)

15.5 **Ho jaka ha Mme Sebokeng:** Ha Mme a fihla Sebokeng o fetotse semelo sa Diseko hoo batho ba neng ba se ba kgona le ho kena jareteng ya Diseko athe pele ba ne ba sa kene, mme ba qetella ba mo thusitse mohla ntlo ya hae e neng e tjha.

A thusa setjhaba ka ho alafa bana ba sona le ho ba ruta mesebetsi e mengatanyana ya matsoho. ✓

Ho hlokahalla ha Mme Sebokeng: A tlisa poelano pakeng tsa Thollo le Diseko hobane kamora lefu la hae, Diseko le Thollo ba ile ba behella diphapano tsa bona ka thoko, mme ba utlwana, mme leha Diseko a sibolla hore Mme e ne e le mohatsa Thollo wa matswathaka, ha a bolelle motho taba eo, o e etsa pinyane ya hae. ✓

[Tshwaya tse pedi feela]

(2)

15.6 E, di a nyallana. Mme o fihlile motseng wa Sebokeng a sa tsejwe hore o tswa kae empa o ile a ba le thuso e kgolo setjhabeng sa moo ka ho phekola bana ba motse oo le ho ba ruta mesebetsi wa matsoho. O ile a bipa le taba ya hore yena ke mohatsa Thollo hobane a ne a sa batle ho thuha lapa la Mmateboho.

✓✓✓

(3)

15.7 Thollo le Mme ba ne ba hlahella dinepeng tsa lenyalo e le banyalani. Ditaba tsa lengolo di ne di hlalose tsa Thollo hore o tla fumana ngwana wa hae le Mme hokae ha ho ka etsahala ho hong ka yena. ✓

[Tshwaya e le nngwe feela]

(1)

15.8

- A besa mollo a batla ho tjhesa dinepe le lengolo. ✓
- Bakeng sa ho akgela ditshwantsho mollong, a ema hanyane yaka motho ya timelletsweng ke seo a neng a batla ho se etsa.
- A qeta ka ho etsa taba ena pinyane ya hae. ✓

[Tshwaya tse pedi feela]

(2)

15.9 Le thusa ka hore kamora lefu leo, Diseko o ile a sibolla hore Mme ke mang ka ho fumana dinepe tsa hae le Thollo tsa lenyalo. ✓✓

(2)

15.10 E entse hore Dikeledi a qetelle a entse qeto ya ho dumela ho nyalwa ke Thollo hobane a ne a batla ho swabisa boThabisile. ✓✓

(2)

15.11 Ke ka lebaka la diketsahalo tse neng di etsahala tikolohong eo le dikomponeng moo ho neng ho phela bontate feela. ✓✓

[Tshwaya boitshwaro le tlatsetso ya teng e le nngwe feela]

(2)

15.12 O kgothaleditse Dikeledi hore a nyalwe ke Thollo hobane a ne a re lenyalo le fumanwa ka thata matsatsing ao. ✓✓

(2)

[25]

POTSO YA 16: POTSO E TELELE YA MOQOQO**TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke****Ho ba mano le boqitolo ba Thebe**

Kgohlano eo re e fumanang boholo ke ya kantle. Ho ba le mano le boqitolo ha Thebe ho thusitse ho ntshetsa kgohlano ena pele ka mokgwa ona:

- Thebe ke mophetwa ya tletseng mano le boqitolo. Ntlha ena e qholotswa ke ha a bona Tutudu a tliša dipheleho sekolong sa Sedibeng moo a sebetsang teng. Bakeng sa hore a ananele pheleho eo, o tlišwa ke lefufa, mme o a mo honohela. O rera ho diha Tutudu maemong a matle ao a ipehileng ho ona ka ho fehla kgohlano pakeng tsa Tutudu le matijhere a mang. O a atleha.
- Thebe o buisana le Thabang, a mo kenya moya o mobe hore bana ba sekolo ba qetelle ba se ba le kgahlano le tijhere Tutudu. Morusu o moholo o a tsoha moo bana ba sekolo le setjhaba ba neng ba batla hlooho ya Tutudu.
- Ka lebaka la mano le boqitolo ba Thebe, bana ba sekolo le setjhaba ba senyetsa Tutudu lapeng ha hae. Sena se baka kgohlano pakeng tsa setjhaba le sepolesa hoo ba bang ba ileng ba qetella ba tshwerwe.
- Thebe o buisana le Ntefeleng hore a iketsetse senotlolo sa hore a kgone ho kena ka tlong ya Tutudu, a tle a kgone ho isa Tutudu molekong wa ho robala le yena hore a tle a talole Tutudu ha a fumanwa a robetse le ngwana wa sekolo. Ha ho sa etsahale jwalo, ho taloleha Thebe bakeng sa hore ho talolehe Tutudu Thebe a halefele Ntefeleng mme kgohlano ha e kokobele, e ntse e tswela pele.

[25]**POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

- 17.1 O ne a itsheha ka hore o ne a sa batle ho ya kerekeng athe mohlang oo o tliša etsa diaba tse kgahlileng phutheho. ✓ (1)
- 17.2 Ke ha a bona hore batho ba motse wa Thabure ba mo fetohetse. ✓ (1)
- 17.3 O ile a mo thusa ka ho lefella baithuti ba neng ba tshwerwe hore ba kgone ho lokollwa tjhankaneng. ✓ (1)
- 17.4 Moelelo o otlohileng ke hore o ile a kgaleha. ✓ (1)
- 17.5 Tutudu ke mophetwa ya sepapetlwa, ✓ hobane ha a fetolwe ke maemo, o itelletse ho etsa tse ntle ka dinako tsohle. ✓ (2)
- 17.6 Ha Dikgapane a ne a fihla sekolong sa Sedibeng o ne a ikemiseditse ho fetola maemo empa eitse ha Mmanthoto a mo hlasela, yaba o nyahlatsa tsohle.
Nakong eo a neng a rera le Thebe ho diha Tutudu, o ile a kwenehela morero oo, a bolella Tutudu seo ba se rerileng ka yena. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)

- 17.7 Ke kgohlano e ka hare, ✓ hobane moo Thabure boholo ba batho e ne e se e le dira ho yena. ✓ (2)
- 17.8 Tharahano e iponahatsa moo Thebe le moifo wa hae ba rerang Tutudu. ✓ Bophelo ba Tutudu bo ile ba qalella ho senyeha kamora kopano eoo Thebe a neng a itshwaretse ha Dimama moo ba neng ba rera ho diha Tutudu teng. ✓ (2)
- 17.9 Tutudu o ne a sithabetse maikutlo hobane bana ba sekolo le setjhaba ba ne ba rerile ho mo futuhela. ✓ (1)
- 17.10 A sibolla hore mongodi ke wa tumelo ya Bokreste. ✓ Mantswe a qotsitswe Bibeleng ya Bakreste bukeng ya Dipesalema. ✓ (2)
- 17.11 Nakong eo Tutudu a neng a ya sekolong, mme Mosuwelhoo Tselapedi a re a kgutlela lapeng kaha dikgaruru ha di e so fele empa Tutudu a hana. Bana ba sekolo ha ba fihla ba etellwa pele ke Ntefeleng ba kena jareteng ya sekolo, yaba ba a rutwa. ✓ ✓ (2)
- 17.12 E, tlhoho e hlahella moo batshwaruwa ba lokollwang ka lebaka la Tutudu ya ileng a ba kopela thuso ho ntate Seipobi. ✓ ✓ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela]**
- 17.13 Tomatso ke hore Ntefelleng o ne a ronngwe ke Thebe ho senya Tutudu lebitso feela nnete e ile ya hlahella poyaneng ha Ntefelleng a hlalosa hore morero oo ke wa Thebe. Lebitso le senyehang ke la Thebe bakeng sa hore ho senyehe la Tutudu. ✓ ✓ ✓ (3)
- 17.14 Dimama ke phepheletsane hloba se nkotong. ✓ O sebediswa ho senya lebitso la Tutudu, mme a bolella setjhaba hore Tutudu ke motho e mobe feela ho se jwalo. ✓ (2)
- 17.15 Ke ikutlwa ke swabisitswe ke ketso ena ya Mmanthoto. Mistrese Dikgapane o ne a batla ho ruta bana ba sekolo ho itlhokomela kgahlanong le thobalano feela Mmanthoto o ile a re lefetwa le tseba eng ka tlhophiso ya malapa. ✓ ✓ (2)

[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO**POTSO 18: POTSO E TELELE YA MOQOQO****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Maele a Basotho a nepile ha a re 'Mphemphe e a lapisa motho o kgonwa ke sa ntle ya hae'. Sena se totobala hantle tshomong ya Mmutlanyana le Taumoholo le dithokong tsa Batlokwa.

- Tshomong ya Mmutlanyana le Taumoholo mmoho le thokong ya seboko sa Batlokoa, ho a totobala hore ha motho a sa kgone ho iketsetsa o bolawa ke lephako.
- Tshomong ya Mmutlanyana le Taumoholo, ha ba utlwa lephako le uba Taumoholo le Mmutlanyana ba ile ba etsa leqheka la ho iphumanela dijo.
- Ba ile ba aha lesaka ka matsoho a bona, mme ha ba qeta ba etsa leqheka la hore Taumoholo a itjhwise. Mmutlanyana o ile a bitsa diphoofolo kaofela hore di tlo nnetefatsa hore efeela Taumoholo a shwele.
- Ha diphoofolo di se di kene ka sakeng, Mmutlanyana o ile a kwala lesaka yaba Taumoholo o a tsoha, mme a bolaya diphoofolo tse kgutshwane, tse sa kgonang ho tlola lesaka.
- Ha ba qeta ho bolaya diphoofolo tseo, ba ile ba beka nama ho e etsa dihwapa, ha beswa e nonneng ha e nngwe e ile ya phehwa hore e tlo jewa.
- Ka tsela e jwalo, le Batlokoa ke batho ba kgothetseng hobane ha ba je bohobe ba maobane, ba ja polokwe e ntjha.
- Ke setjhaba se iketsetsang hobane ha ba sa etse jwalo ba tla kgohlela lephako.
- Basadi ba Batlokoa ba bile ba na le boikarabelo ba ho fepa banna ba bona hore ba se lape hobane ba nyetswe ka dikgomo le ka dikgutshwane.
- Hape basadi ba Batlokoa ke batho ba kgothetseng hobane ha ba a lebella ho phehelwa ke batho ba bang.

[25]**POTSO YA 19: POTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

- 19.1 Ke wa hore letsatsi le ile la tjhaba, mme mahlasedi a lona a iponahatsa. ✓ ✓ (2)
- 19.2 Ke motseng ha Mohato. ✓ (1)
- 19.3 Moletlwa wa Matsitsa. ✓ (1)
- 19.4 E totobatsa hore a mamela ka hloko ha ho thwe Letane wa Matsitsa a lete Kabai le Setloboko. ✓ ✓ (2)
- 19.5 E ne e le mohale ya mano a mangatangata. ✓ Hobane o ile a kgona ho ntsha Ntsane ya neng a ipatile ka lefarung, mme a bolella morena Moshoesheo taba eo. ✓ (2)

- 19.6 Ke ntwala e ileng ya qhoma pakeng tsa Batlokoa le Basia, mme Sekonyela a lwana ka maqheka a mangata a ba a hlola ka ho ntsha Ntsane wa Basieng ka lefarung ka dikgoka. ✓ ✓ (2)
- 19.7 Mosadi o ne a ikgakanya ka ho itlotsa ka molora hore kgodumodumo e se ke ya mo lemoha. ✓ (1)
- 19.8 Tomatso e hlahella ka tsela ya hore moshanyana Senkatana o ile a pholosa setjhaba mpeng ya kgodumodumo empa ha moraonyana sona setjhaba seo se ile sa mo rera sa batla hore a tlohe setulong sa borena mme ba qetella ba mmolaile. ✓ ✓ ✓ (3)
- 19.9 Ke setjhaba se neng se tswa ka mpeng ya kgodumodumo. ✓ Se ile sa fetohela Moshanyana Senkatana ka mora hore a se pholose mpeng ya sebata seo. ✓ (2)
- 19.10 Ke tikoloho ya mahaeng, ✓ mehleng ya bohoholo ya madimo. ✓ (2)
- 19.11 Senkatana ke mophetwa ya sebete. ✓ Sebete sa hae se totobatswa ke ha a itella ho ya lwantsha kgodumodumo a ba a e bolaya, a ba a boela a pholosa setjhaba sohle. ✓ (2)
- 19.12 Ho hloka teboho ha setjhaba.
Mona le lefufa la setjhaba.
Ho ba mohale ho a tswalla. ✓ ✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 19.13 Ba tjitja hobane ka mora hore Senkatana a ba pholose ba ile ba mo etsa morena wa bona. Ha morao ba a mo fetohela, ha ba sa mo rata, ba mo tjekelela mamena ho mmolaya.

Ba tjitja kaha ha ba emele lehlakore le le leng feela, ha ba tshepahale ke batho ba fetohang kgafetsa. Ba lebetse hore Senkatana ke yena ya ba pholositseng tleneng tsa Kgodumodumo. ✓ ✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 15.14 Kgodumodumo ke letshwao la mohlorsisi wa batho.
Kgodumodumo ke letshwao la mathata a boima a okametseng setjhaba. ✓ (1)
[25]

[Tshwaya e le nngwe feela]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 20: POTSO E TELELE YA MOQOQO****SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'HA LE THAKGISWE' – M Leduma**

Mohanyetsi ke sebakadi se hanyetsanang le moetapele, o etsa kahohlehohle ho kgina le ho thibela tswelopele ya sebakadi sa sehlooho.

Diketso tsa bohanyetsi ntshetsopeleng ya kgohlano

- Mohanyetsi tshwantshisong ena ke mohatsa Kotopi e leng Sebuweng hobane Sebuweng a ne a le kgahlano le taba ya hore Kotopi a ye ha ngaka e neng e tumme ka ho retla e leng Makau a ilo kopa thuso ya ho nyolla leruo la hae. Sebuweng o ne a batla hore Kotopi a tsamaye mehlaleng ya batswadi ba hae ba neng ba rata borapedi haholo empa Kotopi yena o ile a ngangella ho ya ha Makau.
- Nakong eo Kotopi a neng a rera hore o tla bitsetsa Makau ha hae, sena se ile sa baka qwaketsano pakeng tsa hae le mohatsae hobane mohatsae o ne a le kgahlanong le seo. Kotopi o ile a iphapanyetsa keletso ya mohatsae, mme a tsamaya a ilo kopa thuso ho Makau hore leruo la hae le eketsehe.
- Ha Kotopi a tswa ha Makau, ho bile le kgohlano pakeng tsa hae le Sebuweng ha Sebuweng a ne a mmotsa hore o ne a ilo batla eng ha Makau.
- Kamora ho laola ha Makau, Kotopi o ile a retla Moletsane ka thuso ya Rampou. Kamora moo o ile a dulela ho phofa ka Moletsane ha a robetse bosiu. Mofumahadi wa hae, o ile a mo tjodietsa ka hore letlalo la motho le ke ke la thakgiswa fatshe hang feela hoba utlwe hore setopo sa Moletsane se fumanwe se retlilwe morung.
- Sebuweng o ile a bona di sa tloha feela hore Moletsane o retlilwe ke monnae yaba ha a bontshe qenehelo ya letho ho yena ha a ntse a phofa jwalo.

[25]**POTSO YA 21: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'SEKGOBO SA TSHIFANALEHATA' – J Radebe**

- 21.1 O kgathatsehile kaha Tholang a so ka a fihla hae e se ebile e le bosiu. ✓ (1)
- 21.2 O ne a tshwerwe ke moya wa bothuela. ✓ (1)
- 21.3 Tholang ke moradi wa Mokeo le Mmanthako. ✓ (1)
- 21.4 Ke kgohlano ya kantle. ✓ Mokeo o kgahlanong le Tholang ka ho phaolaka le masiu, ha Mmanthako yena a sireletsa moradi wa hae ka hore o etswa ke ho kula hore a phaolake le masiu. ✓ ✓ (3)
- 21.5 Ramanaka ke motho ya mona hobane o ne a jella Tholang mona ha a hlokomela hore moya wa Tholang o matla ho feta wa hae. ✓ ✓ (2)

- 21.6 Ke dumellana le ona. Tikoloho eo Ramanaka a phelang ho yona e mo entse motho ya hlaha, ya nang le boqhekanyetsi, mme ho yena ho bonolo ho loya motho hore a qetelle e se e ka ke sethotsela, ebile ho bonolo ho retla motho. ✓ ✓ (2)
- 21.7 Ke utlwa ke qehehela Tholang. ✓ Bophelo ba hae bo kotsing hobane moo a hlwahlwaelang teng, a ka nna a harolwa ke dibatana tsa naha. ✓ (2)
- 21.8 Ke seapadi se tjihitjha ✓ hobane o ile a amohela Tholang le batswadi ba hae ka moya o motle empa ha a lemoha matla a moya wa Tholang, a mo fetohela. A fetohela le batswadi ba Tholang ka ho ba bontsha hore hantlentle o ne a senya ngwana wa bona feela a sa mo fehlelle hantle. ✓ (2)
- 21.9 E e a kgothweha. Motho ha a kena sebakeng seo ho nang le se tshosang, hangata o utlwa eka meriri ya hae e re shwababa, mme le mmele o a hwama. ✓ ✓ (2)
- 21.10 Sehlohlolo se hlahella moo batswadi ba Tholang ba fumanang ngwana bona a fetotswe ntho e kang sethotsela ke Ramanaka. ✓ ✓ (2)
- 21.11 Tomatso e iponahatsa nakong eo batswadi ba Tholang ba ntseng ba reneketsa Ramanaka hore ke yena feela ngaka ya popota, athe yena Ramanaka eo ba mo tshepileng ke yena ya tla senya bophelo ba ngwana wa bona. ✓ Sepheo ke ho bontsha hore lefatsheng batho ba bang ha ba tshepahale, mme motho ha a lokela ho kgahlwa ke none e feta e hlotsa. ✓ ✓ (3)
- 21.12 Tjhe, mongodi ha a atleha hobane tshwantshisong ena bobbe bo hlotse botle kaha Ramanaka ha a kgona ho pholosa bophelo ba Tholang ka ho mo fehlela ka nepo empa o ile a bo senya ka ho mo fetola ntho esele. ✓ ✓ (2)
- 21.13 Ke mohanyetsi hobane o hanyetsana le seo Mmanthako a se etsang o bile o hanyetsana le moya o tshwereng Tholang wa bothuela. ✓ ✓ (2)

[25]

POTSO YA 22: POTSO E TELELE YA MOQOQO**HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Mohanyetsi ke sebakadi se hanyetsanang le moetapele, o etsa kahohlehohle ho kgina le ho thibela tswelopele ya sebakadi sa sehlooho.

Diketso tsa bohanyetsi ntshetsopeleng ya kgohlano

- Mohanyetsi tshwantshisong ena ke Mapetla ya emetseng tsa setso mme o kgahlano le Molefi ya emetseng bojakane.
- Mapetla o ikana ka hore Molefi a ke ke a hlola ditloholo tsa hae ebile o ikana ka hore o tla dubisa Molefi thankga bophelo ba hae kaofela ka ditlhare. Ditlhare tsa Mapetla di ile tsa arohanya Molefi le Montsheng, mme sena sa tliša kgohlano ka lapeng la Pitso hobane batswadi ba Molefi ba ne ba le kgahlanong le seo.
- Mojabeng le Disebo ba sisinya hore ho batlwe ngaka ya Sesotho ho tliša Molefi, empa boPitso ba hanana le taba eo hobane ba re bona ke majakane mme ha ba dumele matleng a methokgo ya setso. Sena sa etsa hore Mojabeng le Pitso ba dule ba ntse ba hohlana ka mantšwe hobane Mojabeng o ne a bona Pitso a sa kgathalle lelapa la hae haele moo a sa batle ho batlela mora ngaka ya setso.
- Mapetla o fa boNgatane ditlhare ho di sutela boitshetlehong ba setulo sa Molefi ka kantorong ya hae. Kamora moo bophelo ba Molefi ba senyeha mme le mosebetsing baokamedi ba hae ba bona mosebetsi wa hae o se o se motle kaha jwale Molefi o ne a se a dula a kula. Ba mo tebela.
- Mapetla o etsa bonnete ba hore o senya bophelo ba Molefi ka hohlehohle ka ho mo romella ntho ya bosiu.

[25]**POTSO YA 23: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

- 23.1 O ne a ipapisitse le ketsahalo ya hore Molefi a nyarohe a be a nyebelle lenyalong la hae. ✓ (1)
- 23.2 Ke hobane o ne a se a lemoha hore Ngatane le Ramafothole ba kwetletse Molefi lerumo ka kobong. ✓ (1)
- 23.3 Ke dipuo tsa hore nakong eo Disebo a neng a kgalemela Molefi le Morongwe ha ba ne ba lwana, Morongwe o ile bitsa Disebo ka lebitso la lefetwa. (1)
- 23.4 Kgolwane ke sware sa Pitso. ✓ (1)
- 23.5 Molefi o nyatsa dingaka tsa setso ha Mofammere yena a hlompha bongaka ba setso.
Mofammere o tļhatsi haholo mme o lemoha ditaba tsa selomela kobong kapele, athe Molefi yena ke nonyana kahlamela mmolai, mme o robetse hodima kelello ya hae. ✓ ✓ (2)

- 23.6 Ke ho totobatsa ntlha ya hore motho leha a rutehile, ha se hore o na le tsebo ya bophelo ka kakaretso o ntse a e na le dikgaello tse itseng. Molefi o ile a hlala Montsheng a re o batla mosadi ya rutehileng athe bona basadi ba rutehileng bao a neng a ba batla, ke bona ba tlang ho mo dubisa thankga bophelong. ✓ ✓ ✓ (3)
- 23.7 Tjhe mongodi ha a atleha. Boloji ba Mapetla bo hlotse botle boo Molefi a neng a bo etsesa lelapa la habo, mme o ile a qetella a feletswe ke mosebetsi a ba a tlala boya mmeleng ka baka la boloi ba Mapetla. ✓ ✓ (2)
- 23.8 Molefi o manganga, ha a mamele dikeletso. Sena se etsa hore a dule a qwaketsana le batswadi ba hae ka lebaka la diqeto tse ding tsa hae tseo batswadi ba sa di rateng. ✓ ✓ (2)
- 23.9 Ke utlwa ke mo makalla. Mapetla o mo foroletsa ka ditlhare, mme o na a ka itshireletsa ka ditlhare feela ha a rate, ke ka hoo a ileng a ba a fetoha thithiboya mmeleng.
- Ke utlwa ke thabela qeto ena ya hae. Molefi ke mokreste, mme o phela ho ya ka tumelo ya hae ya bokreste, ha a fetohle tumelong ya hae. ✓ ✓
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (2)
- 23.10
- Di entse hore Molefi a kwenehele Montsheng.
  - Di entse hore Molefi a phetohe ka koloi.
  - Di entse hore Jwalane a kwenehele Molefi.
  - Di entse hore Molefi a se ke a mamela dikeletso.
  - Di entse hore Molefi a lahlehelwe ke mosebetsi a be a qetelle a kula haholo. ✓
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (1)
- 23.11 O ile a nkana le Jwalane ya neng a sa di hadikela ho di ja, mme ba phakisa ba arohana. A nyala Morongwe ya ileng a mo phedisa ka thata lapeng la hae a ba a mo kgabeletsa le monna e mong ka koloing ba sa apara letho. ✓ ✓ (2)
- 23.12 Seabo sa Kgolwane se entse hore Molefi a ikgethela basadi ba sa lokang, ba neng ba sa mo hlomphe ka hore a fane ka keletso ya hore Molefi o lokela ho ikgethela mosadi, a se ke a kgethelwa. ✓ ✓ (2)
- 23.13 Ke ya kantle. Boloji ba Mapetla bo lwantshana le bojakane ba ha Pitso. ✓ ✓ (2)
- 23.14 E, ke ba utlwela bohloko. Mojabeng o lekile matsapa ohle hore ngwana bona a fumane thuso feela o ile a hlolwa ke maemo a ditaba. Pitso le yena o ne a etswa ke bojakane ba hae hore a seke a batla thuso ya dingaka tsa methokgo feela e ne e se maikemisetso a hae hore Mapetla a kudise ngwana wa hae ka tsela e tjena. ✓ ✓ (2)

[25]

POTSO YA 24: POTSO E TELELE YA MOQOQO**LEJWE LA KGOPIISO – T Letshaba**

Mohanyetsi ke sebakadi se hanyetsanang le moetapele, o etsa kahohlehohle ho kgina le ho thibela tswelopele ya sebakadi sa sehlooho.

Diketso tsa bofutsana le borui ntshetsopeleng ya kgohlano

- Bofutsana ba ha Tsietsi bo entse hore Seipati a kgobe mohatsa Tsietsi, Naledi ka mantswe ha a fumana Naledi a ntse a sokola ho ntsha metsi a neng a kene ka tlong. Ke mothating ona moo Mohlouwa a ileng a fereha Naledi yaba Seipati o fumana monyetla wa ho bontsha Naledi hore a ka tswa jwang bofutsaneng.
- Mohlouwa o ile a sebedisa borui ba hae hampe ka hore a leleke Tsietsi mosebetsing hobane feela Naledi a ile a mo hana. Qalong maikutlo a Naledi a ne a hanana le sena empa eitse ha a lemoha hore monna ha a sa sebetsa, a nka keletso ya Seipati, a ratana le Mohlouwa. Sena se bakile kgohlano ka lapeng la Tsietsi hobane Naledi o ne a se a sa hlomphe Tsietsi, a mo tella a bile a mo tshepisa hore o tla kgutlela habo Maokeng ha Tsietsi a sa fumane mosebetsi.
- Mabenyane le ditjhelete tseo Mohlouwa a neng a di neha Naledi di ne di baka kgohlano pakeng tsa banyalani bana hobane Tsietsi o ne a batla ho tseba hore mosadi o di nka kae a sa sebetse le ho sebetsa.
- Bofutsana ba Tsietsi bo dula bo mo ngongorehisa, mme bo etsa hore o inehela jwaleng, mme ketso ena e hodisa kgohlano tshwantshisong kaha Naledi o dula a mo kgoba ka seo.

[25]**POTSO YA 25: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****LEJWE LA KGOPIISO – T Letshaba**

- 25.1 Ke hobane o ne a sa thabela kamoo Mohlouwa a sebeditseng ditaba kateng nakong eo a neng a tebela Tsietsi a tlohela Thapelo a ntse a sebetsa. ✓ (1)
- 25.2 Ke banyalani.
Ke monna le mosadi.
Mmabatho ke mohatsa Mohlouwa. ✓
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (1)
- 25.3 Ke Seipati. ✓ (1)
- 25.4 Molwantshi ke Mohlouwa. ✓ O tebela Tsietsi hobane feela Naledi a ile a hana ho ratana le yena. ✓ (2)
- 25.5 Ke mohlolhletsetsi. ✓ (1)
- 25.6 Tjhe ha a atleha. Bakeng sa hore Tsietsi a rarolle bothata ka ho buisana le mosadi wa hae le Mohlouwa, o etsa qeto ya ho bolaya bana ba hae ba se nang molato, mohatsa Mohlouwa, Naledi, Mohlouwa a bile a qetella ka ho ipolaya le yena. ✓ (2)

- 25.7 Tomatso ke hore Pheleu a hlohleletse hore Tsietsi a lelekwe mosebetsing empa e le hore Tsietsi o nyetse kgaitsemi ya hae. ✓ Sepheo ke ho bontsha hore ka nako tse ding motho a ka hlanohelwa le ke ngwanabo moo a shebileng pokotho ya hae feela. ✓ ✓ (3)
- 25.8 Seipati o kgothalleditse Naledi hore a ratane le Mohlouwa, mme hoo ha baka qwaketsano pakeng tsa Naledi le Tsietsi hobane Naledi o ne a se a sa mo hlomphe. ✓ ✓ (2)
- 25.9 Tjhe ha a no fela. Mathata a tla dula a ntse a le teng, mme a tla fediswa ke hore Tsietsi a fumane mosebetsi feela. ✓ ✓ (2)
- 25.10 Ke ho totobatsa hore o mo hlokela tlhompho kaha Tsietsi ha a sa sebetsa. Ke hobane Naledi o se a na le dikamano tsa lerato le Mohlouwa. ✓ ✓ (2)
- 25.11 O ile a bolaya lalapa la hae le la ha Mohlouwa kamora ho utlwela hore mosadi wa hae o ratana le Mohlouwa. ✓ ✓ (2)
- 25.12 Ke ho lelekwa ha Tsietsi, ✓ sena se entse hore Tsietsi a ipolaise kgera kamehla, sa ba sa etsa hore Naledi a mo hlokela tlhompho. ✓ (2)
- 25.13 Tsietsi o ile a utlwela ka ho ratana ha bona yaba o nka selepe a ba ratha hammoho le batho ba bang. ✓ ✓ (2)
- 25.14 Ke a ba utlwela. Leha Mohlouwa a entse ketso e mpe jwalo ya ho ratana le mohatsa Tsietsi, o ne a sa lokelwa ke lefu le sehloho hakaalo. Leha Mmabatho a ne a hlohleletsa monna hore a tebele boTsietsi, le yena o ne a lokelwa ke lefu le jwalo. Ho bolaya motho e mong ke phoso ebile ke sebe.
- Ha ke ba utlwele bohloko. Leha e se maemo a matle a phedisano, batho bana ba tshwentse boTsietsi ka nako e telele, mme ba ne ba ba sebedisa haboima feela ba ba lefa tjhelete e sa kgotsofatseng. ✓ ✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80